

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУК

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

16 червня 2023

Робоча програма навчальної дисципліни

МОВНІ КОНФЛІКТИ В УКРАЇНІ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський) рівень

галузь знань _____

спеціальність _____

спеціалізація _____

вид дисципліни міжфакультетська вибіркова

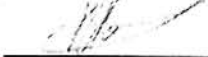
факультет _____

2023/2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна “30” серпня 2023 року, протокол № 7.

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Катерина КАРУНИК, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства філософського факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства
Протокол від “12” червня 2023 року № 11.

В.о. завідувача кафедри українознавства В'ячеслав ПОТОЦЬКИ

Програму погоджено науково-методичною комісією філософського факультету
Протокол від “14” червня 2023 року № 10.

Голова науково-методичної комісії

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програму міжфакультетської вибіркової дисципліни «Мовні конфлікти в Україні» укладено відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни — сформувати цілісне уявлення про механізми й засоби здійснення мовної політики у ХХ – на початку ХХІ ст. на українських землях і з’ясувати природу й витоки численних мовних конфліктів цього періоду; виплекати осмислений і критичний погляд на наслідки радянського мовного планування й особливості мовної політики незалежної України та їхню кореляцію з теперішнім станом української мови.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

- сформувати базове знання з теорії та практики мовної політики на прикладі різних режимів, які діяли на українських теренах у першій пол. ХХ ст.; сформувати чітке розуміння мовних конфліктів в Україні в ХХ–ХХІ ст.ст.;
- ознайомити з різними механізмами впливу на суспільство, задіяними різними режимами; із сумою чинників недержавного характеру, які формулюють суспільну думку та впливають на ведення мовної політики;
- сформувати загальні компетентності, здатність критично й аналітично мислити, застосовувати знання у практичних ситуаціях; здатність учитися й оволодівати історичним знанням для формулювання самостійних висновків; здатність до пошукової роботи, оброблення й аналізу інформації з різних джерел;
- сприяти виробленню самостійної об’єктивної оцінки механізмів і суспільних подій, які впливають на мовну ситуацію і провокують мовні конфлікти.

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни

Міжфакультетська вибіркова дисципліна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й, 3-й	-й
Семестр	
4-й, 6-й	-й
Лекції	
28 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
Не передбачено	год.
Лабораторні заняття	
Не передбачено	
Самостійна робота	
62 год.	год.
Індивідуальні завдання	
Не передбачено	

1.6. Заплановані результати навчання

Відповідно до загальних вимог освітнього процесу у високій школі студент **має набути** компетентностей, щоб успішно працювати у професійній спільноті: уміти ідентифікувати, формулювати й розв'язувати проблеми; постійно вчитися нового, генерувати нові ідеї, абстрактно та критично мислити; уміти працювати в команді з національними та закордонними колегами; уміти працювати з науковою та довідковою літературою; сформувати здатність приймати обґрунтовані рішення, критично ставитися до себе, своєї роботи та роботи колег; діяти на основі етичних і моральних норм; уміти використовувати інформаційно-комунікаційні технології, знаходити, обробляти й аналізувати інформацію з різних джерел; розуміти та поважати різноманітність і мультикультурність.

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студент, вивчивши курс, **повинен мати** сформовані **знання** про механізми впливу на престиж і розвиток мов у багатомовному суспільстві, зокрема на українських теренах, та **навички** добачати задіяні механізми, аналізувати та прогнозувати їхні наслідки; **мусить знати** ключові факти з політичної історії України ХХ – початку ХХІ ст. та чинники критичних змін у системі української мови, що відбулися внаслідок радянської мовної політики; **має вміти** зіставляти факти й наслідки та прораховувати можливі сценарії розвитку на підставі здобутого знання, логічно та послідовно обґрунтовувати свої висновки й оцінки.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Мовні конфлікти в Україні як напрямок студій

Тема 1. Теоретичні засновки мовної політики як дисципліни.

Тема 2. Вивчення мовних конфліктів: вітчизняний та міжнародний досвід.

Розділ 2. Боротьба українців за свої мовні права в першій третині ХХ ст.

Тема 3. Мовні права українців у Російській та Австро-Угорській імперіях на початку ХХ ст.

Тема 4. Події 1917-1921 рр. та мовна політика нових держав.

Тема 5. Політика українізації в УСРР та її вплив на статус української мови в сусідніх державах.

Розділ 3. Мовна ситуація на українських теренах у 1930-х – 1940-х рр.

Тема 6. Радянська політика русифікації: переслідування за мовною ознакою; втручання в мовну структуру.

Тема 7. Мовні права українців у Румунії, Чехословаччині та Польщі. Мовне єднання українців напередодні та в роки II світової війни.

Розділ 4. Повоєнна мовна політика та спротив української інтелігенції.

Тема 8. Сталінська мовна політика в Україні по II світовій війні.

Тема 9. Від політичної «відлиги» до «гласності»: офіційна лінія та суспільні настрої.

Розділ 5. Мовна ситуація в незалежній Україні.

Тема 10. Стан і статус української мови в 1990-х – на початку 2000-х рр.

Тема 11. Статус і права мов національних меншин в Україні.

Тема 12. Мовна політика незалежної України: причини й наслідки мовних конфліктів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин												
	денна форма						заочна форма						
	усього	у тому числі					усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	с.р		л	п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Розділ 1. Мовні конфлікти в Україні як напрямок студій													
Разом за розділом 1	10	4				6							
Розділ 2. Боротьба українців за свої мовні права в першій третині ХХ ст.													
Разом за розділом 2	16	6				10							
Розділ 3. Мовна ситуація на українських теренах у 1930х–1940х рр.													
Разом за розділом 3	18	4				14							
Розділ 4. Повоєнна мовна політика та спротив української інтелігенції.													
Разом за розділом 4	20	6				14							
Розділ 5. Мовна ситуація в незалежній Україні													
Разом за розділом 5	26	8				18							
Усього годин	90	28				62							

4. Теми практичних занять

Практичних занять у навчальному плані не передбачено.

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Опрацювання наукової та довідкової літератури	60
	Разом	60

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальних завдань у навчальному плані не передбачено.

7. Методи навчання

В освітньому процесі використовувано такі методи навчання: пояснювально-ілюстративний, дослідницький і метод проблемного викладання.

8. Методи контролю

Рівень засвоєння навчального матеріалу контролювано підсумковою заліковою роботою.

9. Схема нарахування балів

Лекції												Залікова робота	Сума
Розділ 1		Розділ 2			Розділ 3		Розділ 4		Розділ 5				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	T11	T12	100	100
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-		

T1, T2... T12 – теми розділів

Критерії оцінювання навчальних досягнень

Знання студентів оцінюють у таких формах контролю: поточне оцінювання (індивідуальне та групове опитування за темами виучуваної дисципліни, самоконтроль) та підсумковий контроль (письмова залікова робота). Підсумковий контроль здійснюють, з метою оцінити рівень знань і навичок студентів на завершальному етапі вивчення навчальної дисципліни; форма підсумкового контролю – письмова залікова робота, що включає три запитання: 1) теоретичне (визначення одного з ключових понять); 2) фактологічне (розгорнутий виклад одного з питань курсу); 3) практичне/аналітичне (на підставі текстового уривку публічного виступу з'ясувати період і характер мовної політики певного етапу). Максимальна оцінка – 100 балів.

У підсумковій роботі викладач цілісно оцінює, якою мірою здобувач освіти 1) володіє поняттєвим апаратом (максимум 20 балів); 2) уміє повно, зв'язно та переконливо викласти факти й обґрунтувати певне питання курсу (максимум 50 балів); 3) якою мірою здобувач орієнтується в темі та спроможний на підставі текстового уривку вказати, до якого історичного етапу належить поданий уривок та який характер мовної політики притаманний цьому періоду (максимум 30 балів).

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
100–90	Зараховано
89–70	
50–69	
1–49	не зараховано

Відповідно до поданої шкали загальні критерії оцінювання навчальних досягнень студентів такі:

Сума балів 100–90: студент вповні засвоїв теоретичний і фактологічний навчальний матеріал, уміє узагальнити суму фактів і чинників, визначальних для кожного окремого періоду, та дійти самостійно сподіваних висновків щодо мовної ситуації сьогодення, добре розуміється на механізмах регуляції мовної політики, науково й критично мислить і об'єктивно оцінює мовні конфлікти, застосовує набуті знання й навички в професійній діяльності, виявляє глибокі знання з вивченої дисципліни.

Сума балів 89–70: студент вповні засвоїв теоретичний навчальний матеріал, уміє зіставляти факти та наслідки мовної політики на кожному історичному відтинку, однак припускається нечисленних або дрібних помилок, критично й об'єктивно мислить, застосовує набуті знання й навички в інших профільних дисциплінах, виявляє достатні знання з вивченої дисципліни.

Сума балів 50–69: студент частково засвоїв теоретичний навчальний матеріал, уміє відтворити факти та відомі наслідки в історії мовних конфліктів, однак припускається численних помилок, критично мислить, але не завжди об'єктивно оцінює факти, залучає набуті знання та навички до розв'язання чітко окреслених завдань, виявляє посередні знання з вивченої дисципліни.

Сума балів 1–49 («не зараховано»): студент не засвоїв теоретичний навчальний матеріал, слабо орієнтується в особливостях мовних конфліктів на різних історичних етапах, відтворює нечисленні випадкові факти та/або припускається суттєвих помилок, що стоїть на заваді свідомому узагальненню та розумінню характеру мовної політики різних періодів, не спроможний дати об'єктивну характеристику жодному періодові історії, охопленої навчальним курсом, не мислить критично, ані об'єктивно, не залучає набутих знань і навичок до розв'язання завдань, не має знань із вивченої дисципліни.

10. Політика щодо академічної доброчесності.

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату за умови коректно зафіксованих текстових запозичень до 20 відсотків. Неприпустимим є списування з відкритих джерел при виконанні підсумкового контролю та самостійних і проектних робіт. Використання засобів штучного інтелекту та текстових генераторів (на кшталт, Chat-GPT) може допускатися лише в поєднанні з рекомендованими джерелами й матеріалами, з обов'язковими супровідними посиланнями на джерело, та за умови критичного опрацювання студентом штучно згенерованого тексту. У разі виявлення плагіату чи випадків зловживання технологіями згенерованих текстів письмова робота не приймається на оцінювання; ідентичні письмові роботи студентів із підсумкового контролю оцінюються найнижчим балом.

11. Рекомендована література

Основна література

1. Ажнюк Б. Мовна політика: Україна і світ. Київ, 2021. 419 с.
2. Бестерс-Дільгер Ю. (ред.) Мовна політика та мовна ситуація в Україні. Київ, 2008. 364 с.
3. Кулик В. Мовна політика в багатомовних країнах: Закордонний досвід та його придатність для України. Київ, 2021. 312 с.
4. Лозинський Р. Мовна ситуація в Україні (суспільно-географічний погляд). Львів, 2008. 398 с.
5. Майборода О. Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом. Київ, 2008. 398 с.

6. Макарець Ю. Статус і стан української мови в незалежній Україні: соціолінгвістичний вимір. Київ, 2019. 208 с.
7. Масенко Л. (Ред.) Українська мова у ХХ сторіччі: Історія лінгвоциду. Документи і матеріали. Київ, 2005. 400 с.
8. Українська мова: Унормування, розунормування, перевнормування (1920–2015). Харків, 2018. 713 с.
9. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941): Стан і статус. Б.м., 1987. 296 с.
10. Ricento Th. (ed.) *An Introduction to Language Policy: Theory and Method*. Malden, MA, 2006. 288 p.

Додаткова література

11. Ажнюк Б. (Ред.) Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ. Збірник наукових праць. Київ, 2019. 687 с.
12. Данилевська О. Мова в революції та революція в мові: Мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. Київ, 2009. 176 с.
13. Єфименко Г. Національно-культурна політика ВКП(б) щодо Радянської України (1932–1938). Київ, 2001. 304 с.
14. Зарецький О. Офіційний та альтернативний дискурси 1950-1980-ті роки в УРСР. Київ, 2008. 260 с.
15. Каруник К. Академік Іван Білодід і радянське мовне планування в Україні. *Збірник Харківського історико-філологічного товариства*. 2019. Т. 16. С. 109-146.
16. Куць О. Мовна політика в державотворчих процесах України. Харків, 2004. 275 с.
17. Масенко Л. Мова і суспільство: Постколоніальний вимір. Київ, 2004. 164 с.
18. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ, 2010. 243 с.
19. Мовні конфлікти і гармонізація суспільства. Київ, 2002. 222 с.
20. Романцов В. Населення України і його рідна мова за часів радянської влади та незалежності (ХХ – початок ХХІ ст.). Київ, 2008. 184 с.
21. Склад В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення. Київ, 2008. 196 с.
22. Чапленко В. Мовна політика більшовиків на Україні в 1950–1960-их рр. – Чікаго, 1974. 216 с.
23. Черничко С., Фединець Ч. Наш місцевий Вавилон: Історія мовної політики на території сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття (до 1944 року). Ужгород, 2014. 236 с.
24. Шевчук Ж. Інтелігенція України у формуванні національної самосвідомості, духовності, розвитку української мови: Історичний нарис. Кам'янець-Подільський, 2006. 248 с.
25. Besters-Dilger J., Karunyk K., Vakulenko S. Language(s) in the Ukrainian Regions: Historical Roots and the Current Situation. *Region, Nation and Beyond: Reconceptualizing Ukraine's Heterogeneity*. Budapest; New York, 2019. P. 135-217.
26. Besters-Dilger J. (Ed.) *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*. Frankfurt am Main, 2009. 396 pp.

27. Flyer M., Graziosi A. (Eds.) *The Battle for Ukrainian: A Comparative Perspective*. Cambridge, MA, 2017. 636 p.
28. Lubaś Wł. *Polityka językowa. Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich*. Opole, 2009. 560 s.
29. Solchanyk R. *Language Politics in the Ukraine. Sociolinguistic Perspectives on Soviet National Languages. Their Past, Present and Future*. Berlin; New York; Amsterdam, 1985. P. 57-105.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

30. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація. 1968. – <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/256-dzyuba-i-internatsionalizm-chi-rusifikatsiya/>
31. Електронний архів Українського Визвольного Руху. – <https://avr.org.ua/>
32. Кінець українізації 20-х: життя і смерть Миколи Скрипника. – https://www.youtube.com/watch?v=pbj8Q6WXSMU&ab_channel=5канал
33. Кожевников В. Суворова розмова про «язик» і мову. – https://www.e-reading.club/bookreader.php/1020697/Kozhevnikov_-_Suvorova_rozmova_pro_yazik_i_movu.html
34. На чолі УРСР: «націоналіст» Шелест і «москвофіл» Щербицький. – <https://www.radiosvoboda.org/a/29044162.html>
35. Українізація від Петра Шелеста. Він намагався утверджувати українську ідентичність. – <https://www.radiosvoboda.org/a/30656654.html>
36. Українська Народна Республіка. – https://www.youtube.com/watch?v=KHXENaQBk9Q&ab_channel=5канал
37. Українська правда з Вахтангом Кіпіані: Українська не російська. – <https://www.facebook.com/watch/?v=2066964180274261>
38. Хронологія мовних подій. <http://movahistory.org.ua/>
39. Historians: Українська мова. – <https://www.historians.in.ua/index.php/en/ukrayinska-mova>
40. Rudnycky J. *Linguicide*. 1976. – <https://diasporiana.org.ua/ideologiya/15327-rudnyckyj-j-linguicide/>